

Волощак М.
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету.
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії права і конституціоналізму ЗУНУ
Подковенко Т. О.

СМЕРТНА КАРА: ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Актуальність проблеми. На жаль, злочинність протягом всього історичного періоду розвитку людства була й надалі буде залишатися однією з найбільш актуальних та першочергових проблем кожної держави. Так, навіть у країнах з добре розвинутою економікою та гідним рівнем життя населення цей показник є досить високим. Інститут покарання є ключем до хоча б часткового врегулювання даного явища, тому головне завдання держави – призначити правильне покарання, яке б дійсно відповідало мірі скоєного особою суспільно небезпечного діяння, більше того не суперечило загальнолюдським цінностям і міжнародним стандартам. З іншого боку, останнім часом у світі значно зросла кількість особливо тяжких злочинів, які вчиняються з яскраво вираженим насильницьким та цинічним характером, що дає поштовх до значних дискусій не тільки в колах юристів та науковців, а й серед пересічних громадян, щодо доцільності застосування смертної кари як виду кримінального покарання.

Виклад основного матеріалу. Безсумнівно, поняття «смертної кари» відоме кожному, хто хоч поверхнево знайомий із еволюцією інституту покарання як такого. Фактично це буквально відображення стародавнього принципу таліону: «око за око, зуб за зуб», який означав, що позбавивши життя іншої людини, ти обов'язково відплатиш своїм [1, с. 297]. Варто зауважити, що не тільки за вбивство особа могла нести відповідальність у формі смертної кари, вона не рідко застосовувалася до ряду інших злочинів. Пізніше, з розвитком цивілізації та суспільної свідомості, почали з'являтися противники даного виду покарання, одним з яскравих представників яких був Чезаре Беккарія – італійський юрист та публіцист доби Просвітництва. У своєму славнозвісному трактаті «Про злочини і покарання» він категорично виступав проти смертної кари, запитуючи: «Що це за право вбивати собі подібних, присвоєне людьми?». Він стверджував, що «жорстокість законодавця привчає людей до насильства, що стає звичним, а відповідно суворі покарання не призводять до зменшення злочинності. Суворість покарання обтяжена тим, що людина, намагаючись уникнути покарання за один злочин, вчиняє ряд інших» [2, с. 222].

Ч. Беккарія ще в той час виділив три основні причини, чому смертна кара – невиправдана і не може застосовуватися як один із видів покарань, однак навіть у ХХІ столітті вони не втратили своєї актуальності та потребують детальнішого вивчення [3, с. 25-26].

По – перше, життя – найвища цінність, благо людини і його

насильницьке позбавлення не входить до компетенції суспільного договору, адже підриває взаємини в суспільстві і завдає шкоди гідності його членів. Основним обов'язком держави є захист життя своїх громадян, а головною метою правосуддя – визначити таку міру покарання, яка буде ґрунтуватися на принципах гуманності, справедливості, об'єктивності та обґрунтованості. Генеральна асамблея ООН, прийнявши Загальну декларацію прав людини у 1948 році, на міжнародному рівні закріпила невід'ємне право на життя та заборону піддавати кого-небудь тортурам, або жорстокому, нелюдському, або такому, що принижує його гідність, поводженню і покаранню [4]. Право на життя є фундаментальним, природним правом кожної людини, яке закріплене в Конституціях більшості держав світу, а смертна кара як вид покарання, що передбачений в кримінальних законах, прямо суперечить даному положенню.

По – друге, ніхто не має права позбавляти життя і тим більше віддавати життя на свавілля судді. На скільки б досконалою не була судова система країни, трапляються випадки, коли засуджена особа насправді виявляється невинною, адже судові рішення залежить від багатьох факторів, а суддя – жива істота, якій властиво помилятися. У такому разі, справжній злочинець залишається живим, іноді вільно розгулює на волі, а повернути життя іншій особі вже не можливо.

По – третє, а чи дійсно смертна кара зможе зменшити рівень злочинності? Експрем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчилль казав: «Якщо вбити вбивцю, кількість вбивць не зміниться» [5]. І це цілком правдиво, адже багатовіковий досвід показує, що страх смерті не є ефективним засобом протидії злочинності, а смертна кара не здатна відлякати потенційних злочинців. Навпаки, приклад особи, засудженої до довічного ув'язнення, буде утримувати інших від вчинення злочинів, адже довготривале перебування у в'язниці і вимушена тяжка праця породжують страждання, які можуть виявитися значно болючішими за швидку, хоча й насильницьку смерть. Б. Олійник писав: «Смерть не списує вини» [6], що дійсно відповідає реальності, адже позбавивши життя злочинця, держава не дає шансу йому переосмислити скоєне та сповна спокутати свою провину.

Повертаючись до сьогодення та аналізуючи статистику, бачимо, що більшість країн світу законодавчо відмінили або фактично не застосовують смертної кари. Останній смертний вирок в Україні було винесено і виконано у 1996 році, після чого було накладено мораторій на даний вид покарання. Пізніше у 1999 році Конституційний Суд України визнав смертну кару неконституційною, а Верховна Рада України, прийнявши новий Кримінальний кодекс, вилучила позбавлення життя із списку покарань [1, с. 298]. Однак, навіть всупереч людським цінностям та загальній тенденції скасування смертної кари, близько 60 держав все ще застосовують її як найсуворіше покарання за скоєні злочини. Станом на сьогоднішній день найбільше смертельних вироків ухвалюється в Китаї, Ірані та Саудівській Аравії. Також смертна кара не скасована у США, Білорусі, Казахстані, Північній Кореї, Індонезії, Гватемалі та в низці інших країн.

Висновки. Без сумніву, проблема доцільності застосування смертної кари завжди буде актуальною і матиме як своїх прихильників, так і противників, однак на шляху до розвитку демократичного суспільства такий вид покарання є застарілим інструментом, який не відповідає сучасним уявленням про фундаментальні права людини, справедливість та гуманність. Для реального зменшення рівня злочинності необхідна ефективна державна політика, що включає підвищення рівня правової культури та свідомості населення, економічного добробуту та ефективності правосуддя. Світова спільнота усвідомлює цінність людського життя, тому більшість країн вже відмовилися від застосування смертної кари, однак є низка держав, які все ще знаходяться на стадії її скасування, що пояснюється різноманітністю економічно-політичних факторів.

Список використаних джерел

1. Четвертак М. В. Смертна кара як вид покарання. *Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум* : Матеріали форуму, м. Київ, Національний авіаційний університет, 19-20 трав. 2022 р. Тернопіль: Вектор, 2022. С. 297–300.
2. Ющик О. І. Основні концепції покарання Чезаре Беккарія. *Про злочини та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 250-річчю трактату Чезаре Беккарія, м. Одеса, 13 черв. 2014 р. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. С. 220–224.
3. Лаврів І. В. Вчення Чезаре Беккарія про неефективність та невиправданість смертної кари. *Модернізація інститутів держави і права під впливом глобалізації (присвячена 30-річчю незалежності України)* : зб. матеріалів Міжнар. юрид. науково-практ. конф. «Акт. юриспруденція», м. Київ, 25 листоп. 2021 р. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2021. С. 23–26.
4. Загальна декларація прав людини : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text(дата звернення: 31.12.2025).
5. Зухвало і мудро: 73 цитати Вінстона Черчилля. *Науково-популярний портал*. URL: <https://tut-cikavo.com/suspilstvo/tsytaty-ta-aforyzmy/575-zukhvali-i-mudri-tsitati-vinstona-cherchillya> (дата звернення: 01.04.2026).
6. Учасники проектів Вікімедіа. Олійник Борис Ілліч – Вікіцитати. *Вікіцитати*. URL: https://uk.wikiquote.org/wiki/Олійник_Борис_Ілліч(дата звернення: 06.03.2026).